

Остаточність судового рішення

як суттєва ознака провадження
Верховного Суду України
з перегляду судових рішень на
підставі рішення Європейського
суду з прав людини

І. В. Кушнір

здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету навчально-наукового
інституту права і психології Національної академії
внутрішніх справ

За допомогою аналізу рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та рішень Верховного Суду України (далі – ВСУ), а також положень гл. 3 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) в статті досліджується така суттєва ознака провадження ВСУ з перегляду судових рішень на підставі п. 2 ч. 1 ст. 355 ЦПК, як остаточність судового рішення, що підлягає перегляду. Надаються рекомендації щодо необхідних змін чинного законодавства.

Ключові слова: перегляд судових рішень ВСУ, виконання рішень ЄСПЛ, відновлення порушеного права.

С помощью анализа решений Европейского суда по правам человека (далее – ЕСПЧ) и решений Верховного Суда Украины (далее – ВСУ), а также положений гл. 3 Гражданского процессуального кодекса Украины (далее – ГПК) в статье исследуется такой существенный признак производства ВСУ по пересмотру судебных решений

на основании п. 2 ч. 1 ст. 355 ГПК, как окончательность судебного решения, которое подлежит пересмотру. Предоставляются рекомендации относительно необходимых изменений действующего законодательства.

Ключевые слова: пересмотр судебных решений ВСУ, исполнение решений ЕСПЧ, возобновление нарушенного права.

Through the comparative analyze of the judgments of the European Court of Human Rights and decisions of the Supreme Court of Ukraine as well as provisions of the Chapter 3 of the Civil Procedural Code of Ukraine (hereafter – the CPC) there are investigation of such an essential feature of the proceedings before the Supreme Court of Ukraine to review judicial decisions under para. 1 of Article 355 §1 of the CPC as finality of the impugned court decision, recommendations concerning amendments to the legislation in force.

Keywords: review of judicial decisions by the Supreme Court of Ukraine, implementation of judgments of the European Court of Human Rights, renewal of a right violated.

Адалі частіше Європейським судом виносяться рішення про порушення Україною Конвенції, виконання яких як відповідно до національного законодавства, так і згідно з вимогами відповідних органів Ради Європи вимагає перегляду судових рішень, винесених національними судами у справах заявників. Відсутність належного перегляду судових рішень, де це вимагається, призводить до невиконання державою відповідних рішень Європейського суду. У такому разі держава наражається на міжнародно-правову та політичну відпові-

дальність. Так, відповідно до Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1516 від 2.10.2006 р. Парламентська Асамблея залишає за собою право вживати відповідні дії, зокрема застосувати Правило 8 свого Регламенту, а саме зупинити повноваження національної делегації, що означає практично видворення держави з Ради Європи.

Тому актуальним є питання належного законодавчого регулювання порядку здійснення національними судами перегляду рішень з наведеної підстави.

У цій статті ми досліджуємо таку суттєву ознаку провадження з перегляду ВСУ судових рішень на підставі рішення ЄСПЛ, як остаточність рішення, що оскаржується.

Метою дослідження вказаної ознаки є визначення, чи в повній мірі норми ЦПК забезпечують можливість державі виконати обов'язок щодо виконання рішення ЄСПЛ в частині, що стосується перегляду судових рішень на підставі рішення ЄСПЛ.

Цей аспект провадження з перегляду ВСУ судових рішень досі не був предметом наукового дослідження.

З огляду на те, що вказаний вид провадження безпосередньо пов'язаний з рішеннями ЄСПЛ, вбачається за доцільне розпочати аналіз з дослідження норм Конвенції та відповідної практики ЄСПЛ.

Так, відповідно до частини першої статті 35 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] Європейський суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту. Метою частини першої ст. 35 Конвенції є надання Договірним Сторонам можливості запобігати та виправляти порушення, що ставляться їм у вину, перед тим, як ці заяви будуть подані до ЄСПЛ [2]. Норма, перед-

бачена частиною першою ст. 35 Конвенції, ґрунтується на припущенні, що існує ефективний засіб правового захисту відносно заявлених порушень прав особи, передбачених Конвенцією [3].

Проте заявник не є зобов'язаним звертатись до засобів захисту, які є невідповідними чи неефективними [4]. ЄСПЛ визнав касаційне провадження ефективним засобом захисту для цілей частини першої ст. 35 Конвенції. У справі «Пристаєвська проти України» [5] він вказав, що касаційна скарга повинна розглядатись як ланка національних засобів правового захисту, яку заявник повинен вичерпати відповідно до конкретних процесуальних вимог, що є умовою для визнання прийнятності заяви, поданої відповідно до Конвенції.

Таким чином, у більшості випадків особа може поскаржитись до ЄСПЛ проти держави тільки після отримання рішення суду касаційної інстанції у своїй справі. Однак, якщо національне законодавство не передбачає процедури інстанційного оскарження рішення суду, особа має право звертатись до ЄСПЛ після винесення судом рішення у справі, яке оскарженню не підлягає.

Відповідно, предметом перевірки на відповідність Конвенції в ЄСПЛ може стати провадження та його результат (судове рішення), яке не було предметом перегляду апеляційної або касаційної інстанції.

Наприклад, у справі «Гурепка проти України» (2) [6] ЄСПЛ дійшов висновку про порушення державою ст. 2 Протоколу №7 до Конвенції, оскільки національне законодавство не передбачало можливості оскаржити постанову про притягнення до адміністративної відповідальності до суду апеляційної інстанції. Крім того, у цій справі було

визнано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції з огляду на розгляд справи про притягнення заявника до адміністративної відповідальності за відсутності заявника, якого не було належним чином повідомлено про розгляд справи.

У справі «Лучанінова проти України» [7] ЄСПЛ констатував порушення п. 1 ст. 6 у поєднанні з п. 3 (b) і (c) статті 6 Конвенції, оскільки заявницю не було завчасно повідомлено про дату судового засідання у справі про притягнення її до адміністративної відповідальності, що мало наслідком відсутність можливості для заявниці підготуватися для участі в розгляді справи та скористатись послугами захисника для підготовки свого захисту. Постанова суду про притягнення до адміністративної відповідальності інстанційному оскарженню не підлягала.

Відповідно, як у справі «Гурепка проти України» (2), так і в справі «Лучанінова проти України», порушення прав заявників, гарантованих Конвенцією, мали місце при вирішенні справи судом.

Проте відповідно до частини першої статті 354 ЦПК сторони та інші особи, які брали участь у справі, мають право подати заяву про перегляд судових рішень у цивільних справах після їх перегляду в касаційному порядку.

У цьому контексті звертається увага на таке.

31 січня 2008 року ЄСПЛ постановив рішення у справі «Мазняк проти України» [8]. У цій справі Європейським судом було констатовано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в зв'язку зі скасуванням у порядку нагляду остаточного судового рішення (рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 10 липня 2000 р. було скасовано постановою президії Харківського обласного суду від 8 червня 2001 р., винесеною за протестом

прокурора), яким на його користь було присуджено 56 770 грн. В результаті скасування остаточного судового рішення справу заявника було направлено на новий розгляд, в результаті якого було винесено нове судове рішення по суті позову (рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 16 травня 2002 р., яким заявнику було присуджено 700 грн відшкодування моральної шкоди).

У травні 2008 року заявник подав до Верховного Суду України скаргу про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами постанови президії Харківського обласного суду від 8 червня 2001 р. та рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 16 травня 2002 р. з мотивів порушення п. 1 ст. 6 Конвенції у частині, яка стосується скасування в порядку нагляду остаточного рішення суду від 10 липня 2000 р.

Перевіривши матеріали справи та наведені в скарзі заявника доводи, Верховний Суд України встановив, що скарга не підлягає задоволенню з таких підстав [9].

По-перше, було вказано, що відповідно до ст. 353 ЦПК України сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, коли суд вирішив питання про їх права і обов'язки, мають право оскаржити до Верховного Суду України судові рішення у цивільних справах у зв'язку з винятковими обставинами після їх перегляду в касаційному порядку. «Таким чином, об'єктом оскарження у зв'язку з винятковими обставинами згідно із цією нормою є судові рішення, які були предметом перегляду судом касаційної інстанції у касаційному порядку та за умови наявності підстав, зазначених у пп. 1, 2 ч. 1 ст. 354 ЦПК. Однак з матеріалів справи вбачається, що рішення Фрунзенського районного суду

м. Харкова від 16 травня 2002 р. в касаційному порядку не переглядалося, тому воно не може бути предметом перегляду у зв'язку з винятковими обставинами в порядку, передбаченому ст. ст. 353, 359 ЦПК України, а відтак провадження у справі в цій частині підлягає закриттю».

З таким висновком суду не можна погодитись з огляду на те, що вказані рішення були результатом нового розгляду справи заявника, який було розпочато в зв'язку із скасуванням остаточного рішення суду у справі в порядку, що суперечив вимогам п. 1 ст. 6 Конвенції. Відповідно вони не можуть розглядатись окремо в контексті заяви заявника про перегляд судових рішень у його справі, оскільки є наслідком порушення і не становили окремих предмет розгляду ЄСПЛ.

Однак це рішення ВСУ наразі наводиться для ілюстрації того, яким чином може бути застосоване положення частини першої ст. 354 ЦПК у провадженні з перегляду судових рішень в зв'язку з рішенням міжнародної судової установи. У цьому випадку ВСУ відмовив заявнику у перегляді судових рішень у справі на підставі рішення ЄСПЛ з огляду на те, що оскаржувані рішення не були предметом перегляду судом касаційної інстанції.

Відповідно у разі якщо національним законодавством не передбачено можливість касаційного оскарження судового рішення у справі, то за умови визнання порушення ЄСПЛ при вирішенні судом такої справи, особа не має право на перегляд відповідних судових рішень.

З таким підходом погодитись не можна. Явну недоцільність зазначеного положення ЦПК спробував усунути Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Так, у п. 2 постанови Пленуму цього

суду від 30 вересня 2009 р. №11 вказано: «Заяву про перегляд судового рішення у цивільних справах із підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом може бути подано особою, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, або її представником, якому довіреністю або законом надано право на подання заяви від імені такої особи. У цьому разі не вимагається, щоб рішення суду, про перегляд якого подається заява, було переглянуто в касаційному порядку. Такі заяви можуть бути подані на будь-які рішення у цивільних справах, а також із підстав порушення норм процесуального права».

Таке тлумачення вказаних положень ЦПК було застосовано ВСУ у провадженні з перегляду судових рішень на підставі рішення «Корнев та Карпенко проти України» [10].

У цій справі Європейським судом було визнано, зокрема, порушення прав заявниці за п. 1 у поєднанні з п. 3 ст. 6 Конвенції в зв'язку з тим, що з огляду на короткий проміжок часу між вчиненням адміністративного правопорушення у вигляді неповаги до суду та розглядом справи щодо нього судом (кілька годин) заявниці не було надано достатньо часу та можливостей підготувати свій захист.

9 липня 2012 року ВСУ розглянув заяву заявниці щодо перегляду судового рішення у її справі про притягнення до адміністративної відповідальності на підставі вищезазначеного рішення ЄСПЛ.

У постанові [11] ВСУ зауважив, що оскаржуване рішення суду не було предметом перегляду судом апеляційної інстанції; оцінки і висновки ЄСПЛ

повністю узгоджуються з відповідними положеннями ст. ст. 268 і 271 КУпАП, які гарантують особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, право на захист; у цій справі ці положення закону не були дотримані, у зв'язку з чим постановлені судові рішення не можна вважати законними. З огляду на це ВСУ скасував оскаржуване рішення та направив справу заявниці на новий розгляд до суду першої інстанції.

Такий підхід цілком забезпечує дотримання державою вимог щодо виконання рішень ЄСПЛ, оскільки у разі якщо при вирішенні судом справи було допущено порушення прав особи, гарантованих Конвенцією, судові рішення у цій справі мають бути переглянуті за заявою зацікавленої особи незалежно від того, чи були вони предметом перегляду судом касаційної інстанції.

Таким чином, можна стверджувати, що на підставі рішення ЄСПЛ підлягають перегляду судові рішення, які набрали законної сили та були предметом перегляду в судах вищої інстанції у разі існування у відповідний час такої процедури.

Однак з огляду на наявність практики суду щодо застосування вимоги положення частини першої ст. 354 ЦПК щодо перегляду судових рішень судом касаційної інстанції як умови для перегляду цих рішень в зв'язку з рішенням ЄСПЛ вбачається за доцільне змінити це положення для унеможливлення такого застосування надалі.

Так, частину першу статті 354 ЦПК пропонується викласти в наступній редакції: «1. Сторони та інші особи, які брали участь у справі, мають право подати заяву про перегляд судових рішень у цивільних справах з підстави, передбаченої п.1 частини першої ст. 355 цього Кодексу, після їх перегляду в касаційному порядку».

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. – Офіційний вісник України. – 1998. – № 13 ; 2006. – № 32.
2. Рішення Європейського суду у справі «Селмуні проти Франції», ВП, № 25803/94, пар. 74, ECHR 1999-V.
3. Рішення Європейського суду у справі «Лакатош проти Чеської Республіки» (dec.) №42052/98, від 23 жовтня 2001 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int>
4. Рішення Європейського суду у справі «Акдівар та інші проти Туреччини» від 16 вересня 1996 року. Збірник рішень та ухвал, 1996-IV, с. 1210, пар. 67.
5. Рішення Європейського суду у справі «Приставська проти України» (заява № 21287/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
6. Рішення Європейського суду у справі «Гурепка проти України» (заява №38789/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
7. Рішення Європейського суду у справі «Лучанінова проти України» (заява № 16347/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
8. Рішення Європейського суду у справі «Мазняк проти України» (заява № 27640/02) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
9. Рішення Колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 29 лютого 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
10. Рішення Європейського суду у справі «Корнев і Карпенко проти України» (заява № 7444/04) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua>
11. Рішення Верховного Суду України від 9 липня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>